

Timo Kaisanlahti – Jarmo Leppiniemi

OIKEAT JA RIITTÄVÄT KIRJAUKSET

Alma Talent
Helsinki 2020

**Tilaa Oikeat ja riittävät kirjaudet Alma Talent Shopista:
shop.almatalent.fi**

8., uudistettu painos
Copyright © 2020 Alma Talent Oy ja tekijät

ISBN 978-952-14-3888-2

Kansi: Sirpa Puntti
Taitto: NotePad Ay

BALTO print, Liettua 2020

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

Sisällys

Johdanto	11
1 Vaatimus oikeista ja riittävästä kirjauksista	15
1.1 Kirjanpitovelvollisen tehtävät.....	15
1.2 Suorite-, maksu- ja laskutusperuste.....	16
1.3 Olennaisuusperiaate.....	18
1.4 Arvostaminen ja jaksottaminen.....	19
1.5 Oikean ja riittävän kuvan varmistaminen liitetietojen avulla.....	19
1.6 Johdonmukaisuus.....	19
1.7 Sisältöpainotteisuus: sisältö ennen muotoa.....	20
1.8 Määräajat.....	21
1.9 Verolainsäädäntö toissijaista.....	21
1.10 Pien- ja mikro-osakeyhtiöllä ei vaatimusta toimintakertomuksesta.....	21
1.11 Hyvä kirjanpitotapa.....	22
1.12 Erilläänpitotehtävä ja liiketapahtumien tyhjentävä kuvaaminen.....	23
1.13 Jälkikäteinen tarkastettavuus.....	24
1.14 Tosite liiketapahtuman todentamisessa.....	25
1.15 Kirjausketjun aukottomuuden vaatimus.....	28
1.16 Virheellisyys ja harhaanjohtavuus tositteessa ja kirjanpitomerkinnässä.....	29
1.17 Mahdollinen harhaanjohtavuus tilinpäätöksen laatimiskertomuksissa.....	33
2 Tulot	35
2.1 Liikevaihto.....	35
2.1.1 Varsinainen toiminta.....	37
2.1.2 Arvopaperien myynti- ja hallinnointituotot.....	37
2.1.3 Saamiskantojen hankinta ja saamisten perinnästä saadut tuotot.....	38
2.1.4 Sivutuotteesta saadut tuotot.....	43

2.1.5	Vaihto-omaisuushyödykkeestä saatu vuokratulo . . .	44
2.1.6	Jatkuva sivutoiminta	45
2.1.7	Vaihtokauppa	47
2.1.8	Osamaksukauppa	49
2.1.9	Liikevaihto, ehdoton suoriteperusteisuus	51
2.1.10	Ehdollinen tulo	52
2.1.11	Konsernin sisäiset myynnit	56
2.1.12	Perustajaurakoitsijan liikevaihto	57
2.1.13	Konsernirahoitus	59
2.1.14	Myyntitulo vai ennakkomaksu	61
2.1.15	Ennakkomaksun veloittaminen	63
2.1.16	Suoritesarja, palvelusuorite	65
2.1.17	Suoritus aliurakoitsijalle	68
2.1.18	Saadut liittymismaksut	70
2.1.19	Tarjoilupalkkio, myyntiprovisio	71
2.1.20	Komissiokauppa	73
2.1.21	Myyntiin oikaisuerät	74
2.1.22	Läpikuluerät	76
2.1.23	Myynti henkilökunnalle	78
2.1.24	Varainsiirtovero	79
2.2	Osatuloutus	81
2.3	Liiketoiminnan muut tuotot	90
2.3.1	Saadut tuet	91
2.3.2	Sijoituskiinteistö käyvän arvon menettelyä sovellettaessa	94
2.4	Rahoitustuotot	96
2.5	Poikkeukselliset erät	98
2.5.1	Ei satunnaisten tuottojen ja kulujen nimikettä	98
2.5.2	Vastikkeeton saanto	99
2.6	Tulot pysyvistä vastaavista	101
2.6.1	Tulo pysyvän vastaavan myynnistä	101
2.6.2	Pysyvien vastaavien vaihdot	103
2.7	Asunto- ja kiinteistöyhtiön tulot	104
2.8	Aikaisemmalle tilikaudelle kuuluva tulo	108
3	Juoksevat menot	110
3.1	Materiaalit ja palvelut	111
3.1.1	Ostomenot ja ostokulut	111
3.1.2	Ulkopuoliset palvelut	113
3.2	Henkilöstömenot	115
3.2.1	Palkat ja palkkiot	115
3.2.2	Luontoisedut	116
3.2.3	Henkilösivumenot	117

3.4	Liiketoiminnan muut menot	120
3.4.1	Vuokrat	121
3.4.2	Edustusmenot ja mainoslahjojen menot.	123
3.4.3	Tilintarkastus- ja muut asiantuntijapalkkiot	126
3.4.5	Julkiset maksut.	128
3.4.6	Luottotappiot.	129
3.4.7	Veronkorotus	130
3.4.8	Sakko	131
3.5	Valmistus omaan käyttöön, menojen oikaisuerä	132
3.6	Rahoituskulut.	134
3.6.1	Korkomenot.	134
3.6.2	Ehdollinen korko	135
3.6.3	Rakennusaikainen korko	140
3.7	Muut rahoitusmenot	141
3.8	Sijoitusten arvonalentumiset	142
3.9	Aikaisemmalle tilikaudelle kuuluva meno	144
4	Välittömät verot	145
4.1	Tuloverot ja muut välittömät verot.	145
4.2	Laskennalliset verovelat ja -saamiset.	150
5	Pysyvät vastaavat	159
5.1	Pysyvien vastaavien hankintameno.	159
5.1.1	Rakennuksen hankintameno	163
5.1.2	Perusparannusmenot	166
5.1.3	Osakkeiden hankintameno	167
5.1.4	Lahjaksi saadut hyödykkeet	168
5.1.5	Apporttina saatu omaisuus.	168
5.1.6	Pysyvien vastaavien hankintamenon jaksottaminen.	169
5.2	Poistojen verosidonnaisuus.	176
	Investointivarauksen käyttäminen	178
5.3	Avustus pysyvien vastaavien hankintaan.	178
5.4	Rahoitusleasing-perusteinen hankinta	181
5.5	Aineettoman hyödykkeen jaksottaminen	182
5.5.1	Perustamismenot	183
5.5.2	Tutkimusmenot	184
5.5.3	Kehittämismenot	185
5.5.4	Aineettomat oikeudet.	188
5.5.5	Liikearvo	191
5.5.6	Muut pitkävaikutteiset menot	192
5.6	Hankintatilikauden poisto	196

5.7	Liittymismaksut	197
5.8	Sijoitukset	199
5.8.1	Osakkeen hankintameno	200
5.8.2	Osakehuoneiston perusparannukset	206
5.8.3	Maksuttomassa osakeannissa saadut osakkeet	208
5.9	Sijoituskiinteistön merkitseminen käypään arvoonsa	209
5.10	Poistosuunnitelman muuttaminen	211
5.11	Luovuttaminen ja romuttaminen	214
5.12	Pien- ja mikroyrityksen suunnitelman mukaiset poistot.	222
6	Arvonnousut ja -alenemiset	224
6.1	Pysyvien vastaavien arvonorotukset	225
6.2	Arvonalennukset	233
6.3	Arvonpalautumiset	237
6.4	Rahoitusvälineet	238
7	Vaihtuvat vastaavat	242
7.1	Vaihto-omaisuus	242
7.1.1	Hankintamenon määrittäminen	242
7.1.2	Sitovin sopimuksin edelleen myydyn vaihto-omaisuuden arvostaminen	243
7.1.3	Välillisten menojen lukeminen hankintameno	244
7.1.4	Välillisten menojen sisällyttäminen hankintameno: verosidonnaisuus ja menettelyn aloittaminen	245
7.1.5	Varaston käyttöjärjestys	247
7.1.6	Varastokirjaukset	250
7.1.7	Vaihto-omaisuus kaupintarahoituksessa	253
7.2	Saamiset	254
7.3	Rahat ja pankkisaamiset	259
7.3.1	Kassatili	260
7.3.2	Yhteiskassat ja kassatilin täsmäyttäminen	262
7.3.3	Lähipiirisaamiset	263
8	Oma pääoma ja voitonkäyttö	265
8.1	Osakeyhtiön oma pääoma	265
8.2	Osakepääoma	267
8.2.1	Osakepääoman rekisteröinti	267
8.2.2	Osakeanti	268
8.2.2.1	Merkintäetuoikeus	268
8.2.2.2	Rekisteröinti	268
8.2.2.3	Maksuton osakeanti	268

8.2.2.4	Rahastokorotus	269
8.2.2.5	Osakepääoman korotuskirjaukset	269
8.2.3	Osakkeiden nimellisarvo	273
8.2.4	Emissiovoitto	273
8.2.5	Sekaemissio	273
8.2.6	Apporttiomaisuus	275
8.2.7	Vaihtovelkakirjalainat	276
8.2.8	Osakeannin ja listautumisen menot	277
8.2.9	Osakepääoman alentaminen	279
8.2.10	Omien osakkeiden hankkiminen ja lunastaminen	281
8.2.11	Omien osakkeiden mitätöinti	282
8.2.12	Osakeperusteinen kannustinjärjestelmä	283
8.3	Arvonkorotusrahassto	285
8.4	Käyvän arvon rahasto	286
8.5	Uudelleenarvostusrahassto	287
8.6	Vararahasto ja ylikurssirahasto	288
8.7	Sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto	289
8.8	Rakennusrahassto	290
8.9	Voiton käyttö	292
8.9.1	Osingonjako ja muu voiton käyttö	292
8.9.2	Rahastointi	297
8.10	Osuuskunnan oma pääoma	299
8.10.1	Osuuspääoman sijoitukset ja palautukset	299
8.10.2	Ylijäämän palautus ja osuuspääoman korko	302
8.11	Henkilöyhtiön oma pääoma	304
8.12	Henkilöyhtiön voitto-osuuden kohdistaminen yhtiömiehelle	308
8.13	Yksityisliikkeen oma pääoma	309
8.14	Aatteellisen yhteisön ja säätiön oma pääoma	311
8.15	Tilikauden tulos	315
9	Tilinpäätössiirrot	316
9.1	Kertynyt poistoero	316
9.2	Verotusperusteiset varaukset	318
9.2.1	Jälleenhankintavarauus, investointivaruus	319
9.2.2	Toimintavarauus	322
9.2.3	Hinnanlaskuvarauus	323
9.2.4	Asuintalovaruus	325
9.2.5	Muut verotusperusteiset varaukset	328
9.3	Konserniavustus	328

10 Pakolliset varaukset	330
10.1 Eläkevaraukset	331
10.2 Verovaraukset	331
10.3 Muut pakolliset varaukset	332
11 Vieras pääoma	337
11.1 Pitkäaikainen vs. lyhytaikainen vieras pääoma	337
11.2 Pääomalaina	339
11.3 Rahoitusvekselit	342
11.4 Tavaravekselit	344
11.5 Myyntisaamisten luototus ja myynti	348
11.6 Luotollinen sekkitili	351
11.7 Ostovelat	351
11.8 Saadut ennakot ja siirtovelat	352
11.9 Muut lyhytaikaiset velat	355
12 Ulkomaanrahan määräiset erät	357
12.1 Ulkomaanrahan määräiset liiketapahtumat	357
12.2 Remburssi	361
12.3 Muuntaminen tilinpäätöksessä	362
12.3.1 Ennakkomaksut tilinpäätöksessä	364
12.3.2 Suojaamistilanteet	366
12.3.3 Tilinpäätöstietojen muuntamisen vaihtoehtoja	368
13 Arvonlisävero	369
13.1 Brutto- ja nettokirjausmenettely	370
13.2 Suorite-, maksu- ja laskutusperuste	374
13.2.1 Alennus	376
13.2.2 Omaan käyttöön otto	378
13.2.3 Luottotappio	379
13.2.4 Virheet ja niiden oikaiseminen	380
13.3 Verokannat	380
13.4 Pysyvät vastaavat	381
13.5 Vähennyskeltottomat menot	382
13.6 Yhteisökauppa	383
Lopuksi	386
Asiahakemisto	387

Johdanto

Tässä teoksessa on kysymys kirjauksista. Kirjauksia tehdään niin juoksevaan kirjanpitoon tilikauden aikana kuin myös tilinpäätöstä laadittaessa. Kirjaukset ovat tämän esimerkeille rakentuvan teoksen perusanti. Tehdyt kirjanpitoratkaisut myös perustellaan.

Kirjanpidon keskeiset tarkoitukset toteutuvat raportoinnissa. Kaikilta kirjanpitovelvollisilta edellytetään tilinpäätöksen laatimista. Kirjanpidon ja tilinpäätöksen pohjalta laaditaan monia raportteja niin verottajalle ja rekisteriviranomaisille kuin tapaus- ja tilannekohtaisesti esimerkiksi rahoittajille ja liikekumppaneille.

Tärkeää on osata nähdä kirjattavat liiketapahtumat tilinpäätöksen näkökulmasta. Teoksessa käytettävät tilit on valittu tase- ja tuloslaskelma-kaavoissa esiintyvistä eristä. Tilinpäätökseen sisältyy taseen ja tuloslaskelman lisäksi rahoituslaskelma ja liitetiedot. Tilinpäätöksen lisäksi muilta kuin pienimmiltä kirjanpitovelvollisilta edellytetään toimintakertomuksen laatimista. Esimerkkien yhteydessä kiinnitetään huomiota erityisesti liiketapahtumaan liittyviin liitetietovaatimuksiin.

Puitteet ja säännöt kirjauksille saadaan kirjanpito- ja yhteisöläinsäädännöstä sekä kirjanpitolautakunnan antamista ohjeista. Näihin tässä kirjassa viitataan paitsi esimerkeissä tehtyjen ratkaisujen perustelemiseksi, myös lisätietoja tarvitsevalla lukijalle tiedon lähteiksi. Esille on tuotu myös kirjauksia perustelevia lainvalmistelutöissä esitettyjä kannanottoja.

Teos perustuu voimassa olevalle kirjanpitolainsäädännölle. Nykyinen kirjanpitolaki tuli voimaan vuonna 1997. Lakia on muutettu, tärkeitä muutoksia säädettiin vuoden 2004 lopussa. Niiden taustana on tilinpäätösdirektiivien kehittyminen sekä IFRS-tilinpäätöstä koskevat määräykset. Teos perustuu yleiseen kirjanpitolakiin, ei lain 7a-luvussa määrättyyn tai sallittuun IFRS-säännöstöön. Koska IFRS-säännöstö edustaa pitkälti hyvää kirjanpitotapaa, siihenkin tässä kirjassa viitataan. Monet kirjanpitolaissa säädetyt menettelytavat ja sallitut vaihtoehdot ovat IFRS-periaatteiden mukaisia. Merkittäviä vaikutuksia myös kirjauksiin oli vuonna 2006 voimaantulleella uudella osakeyhtiölailla. Muutoksia tuli erityisesti omaa pääomaa ja voitonjakoa koskeviin kirjauksiin.

Teoksen tekeminen on ollut tekijöille mielenkiintoinen ja jännittävä seikkailu. Rutiineilta vaikuttavat asiat ovat osoittautuneet monipuolisiksi, sekä mahdollisuuksia että sudenkuoppia sisältäviksi pähkinöiksi, kun ne on muutettu esimerkeiksi. Viime kädessä kirjanpito on ”vain” systemaattinen muistiinmerkitsemisjärjestelmä siitä, mitä tosielämässä on tapahtunut. Muistiinmerkitsemisjärjestelmällä on kuitenkin suuri merkitys. Sen pohjalta laadittujen raporttien avulla tehdään tärkeitä taloudellisia ja oikeudellisia päätöksiä. Päätöksiä tekevät yrityksen itsensä lisäksi muun muassa toiset yritykset, asiakkaat, kilpailijat sekä monet viranomaiset.

Teos on syntynyt kirjoittajien saumattoman yhteistyön tuloksena. Suosittelemme muillekin aviopareille yhteisen kirjan, tai ainakin kirjausten, tekemistä yhteisymmärryksessä avioliiton integraation kasvattamiseksi.

Tärkeitä ideoiden lähteitä kirjaa tehtäessä ovat olleet yksittäiset kirjanpitolain säännökset ja kirjanpitolautakunnan ratkaisut. Esimerkkeihin ideoita ovat antaneet kysymystensä ja ongelmiansa esittämisen myötä monet käytännön kirjanpitotyössä toimivat. Suuren panoksen teoksen sisältöön ja jalostamiseen on antanut tradenomi Päivi Joensuu. Palautetta ja monia ideoita olemme saaneet kauppatieteiden maisteri, KHT Jouko Karttuselta. Kirjan viimeistelyssä ja kieliäsun parantamisessa merkittävä ja joustava on ollut WSOYpron kustannustoimittajan Minna Karlssonin apu. Kiitos koko joukkueelle ja kaikille kannattajille. Parhaat kiitokset sekä onnistuneita kirjauksia Sinulle, joka olet valinnut tämän kirjan lukemiseksesi.

Toukokuussa 2007

Jarmo Leppiniemi ja Raili Leppiniemi

Teos on päivitetty vuosien 2012 ja 2013 kirjanpitolautakunnan uusien lausuntojen perusteella. Toisaalta lakiuudistukset ovat olleet vähäisiä tänä aikana lukuun ottamatta osuuskuntalain kokonaisuudistusta, joka tuli voimaan kuluvan vuoden alussa. Odotettavissa kuitenkin on, että parhaillaan vireillä olevan kirjanpitolain uudistushankkeen (ks. www.tem.fi) myötä tulee uusia ideoita myös kirjausten tekijöiden käyttöön. Näiden pähkiminen kuitenkin jää tulevaisuuden iloksi. Kiitän kustannustoimittaja Saara Palmbergia, jonka horjumaton tarkkuus on ollut tukenani päivitystyössä.

Maaliskuussa 2014

Timo Kaisanlahti

Kirjanpitolain uudistetut säännökset tulivat voimaan vuodenvaihteessa 2015–2016. Jokaisen kirjanpitovelvollisen tulee noudattaa niitä sillä tilikaudella, joka on alkanut kuluvan vuoden tammikuussa tai sen jälkeen. Merkittävin osa lainmuutosta koskee pien- ja mikroyrityksille annettuja helpotuksia tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laadinnassa. Uusia säännöksiä on saatu kuitenkin myös arvostuksen ja jaksotuksen kirjanpito-menettelyistä. Pien- ja mikroyrityksiä koskevat tilinpäätösvelvoitteet on koottu omaksi asetukseksi (VNA pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista 1753/2015; jäljempänä PMA), kun taas pienyritystä suuremman kirjanpitovelvollisen informaatiovaatimukset ilmenevät kirjanpitoasetuksesta kuten ennenkin. Uusia velvoitteita selostetaan tässä teoksessa kirjausten tekemisen näkökulmasta. Aikaisempaan tapaan myös uusimmat kirjanpitolautakunnan ratkaisut (2014–kesä 2016) on otettu huomioon tarpeellisilta osin.

Syyskuussa 2016

Timo Kaisanlahti

Kirjanpidolliset tulkinnat ovat kehittyneet kolmena viime vuotena, vaikka lain tasolla uudistukset ovat sinänsä jääneet vähäisiksi. Vakiintuneeseen tapaan tähän uudistettuun painokseen sisältyvät merkitykselliset kannanotot kirjanpitolautakunnan tuoreesta ratkaisukäytännöstä, viimeisimpänä lausunto osakekannustinjärjestelmistä (KILA 2020/1998). Niin ikään on huomioitu uudistetut yleisohjeet arvonlisäverokirjauksista (31.10.2017), perustajaurakoinnista (5.6.2017) ja konsernitilinpäätöksen laatimisesta (28.3.2017). Lisäksi sisältöä täydentävät uudet jaksot (1.14–1.17) kirjanpitomerkitöjen ja tositteiden asemasta punninnassa siitä, onko lain edellyttämä oikea ja riittävä kuva täyttynyt.

Tämä painos on omistettu Jarmo Leppiniemen muistolle.

Helmikuussa 2020

Timo Kaisanlahti